

RACÓ DE LA MEMÒRIA

L'aprofitament de la fusta dels ports a l'època moderna: un exemple a la Vallcanera de finals del segle XVI

Joan-Hilari Muñoz i Sebastià¹

1.- Introducció

La zona del massís dels Ports ha estat al llarg de la història un lloc molt cobejat econòmicament a causa de les variades matèries primeres que l'home n'ha pogut extreure (neu, pastures per als ramats, pega i quitrà, fruits silvestres...) però per damunt de tot, i a causa de la seva importància, hi destaca la fusta dels seus boscos.

Aquest no és el moment ni el lloc per ponderar la importància històrica de l'explotació de la fusta d'aquesta zona, ja que en tenim diversos testimonis escrits, com a mínim des de l'època islàmica. Però potser hi caldria destacar les alabances que en fa l'escriptor tortosí Cristòfol Despuig en la seva obra *Col·loquis de la Insigne ciutat de Tortosa*, escrits al voltant de l'any 1557: *"...són-y tan bons que en lo món no són millors dels quals fan assí ordinàriament molts vaxells per a navegar de totes formes; y també s'i fan per lo rey galeres; dien estos capitans del rey que no tenen par. Y tots los llenyams que allí se crien són molt singulars y aprofiten-se de ells los poblats de assí per a infinites coses..."*¹

Tot i les notícies com la de Despuig, malauradament no abunden els documents antics que expliquin amb cert detall el procés de la talla i el transport de la fusta des del bosc fins a la seva destinació. Per aquest motiu, el contracte notarial que presentem tot seguit, signat l'any 1597 entre un mercader barceloní (que actuava com a representant de la Diputació del General de Catalunya) i dos llenyataires per tallar i transportar fusta per a aquesta institució des dels boscos de Vallcanera fins a la platja de Solderiu, dintre del terme d'Alcanar,² és interessant perquè ens pot ajudar a conèixer millor alguns aspectes de l'explotació forestal dels Ports durant aquella època.

2.- Condicions del contracte

L'acord que acabem d'esmentar fou signat el dia 17 de gener de l'any 1597 a la ciutat de Tortosa. Les dues parts que hi participaven eren un mercader de Barcelona, anomenat Joan Pau Serra³ i dos bosquerois, anomenats Pere Gomis i Andreu Martínez, del Bellestar i de Tortosa, respectivament. El mercader barceloní actuava com a representat dels diputats de la Generalitat de Catalunya, que durant aquell trienni eren Francesc Oliver de Boteller, d'origen tortosí i abat de Poblet, Lluís de Tamarit i Rifós, donzell

¹ Cristòfor DESPUIG. *Los Col·loquis de la insigne ciutat de Tortosa*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes 1981, 194. (Edició a cura d'Eulàlia Duran).

² ACTo (=Arxiu de la Catedral de Tortosa). *Protocolos Notariales. Agustí Montanyès 2*, s/f. Document insert.

³ Aquest mercader signant del contracte potser era el mercader anomenat Joan Serra que fou nomenat exactor del General (o sigui, un oficial de la Generalitat que tenia cura de liquidar els deutes a aquesta corporació) l'any 1588 i que morí l'any 1604. Josep-Maria SANS (ed.). *Dieteris de la Generalitat de Catalunya. Vol III*. Barcelona: Generalitat de Catalunya 1996, 249 i 493.

La zona del massís dels Ports ha estat al llarg de la història un lloc molt cobejat econòmicament a causa de les variades matèries primeres que l'home n'ha pogut extreure.

de Barcelona, i Jaume Riu i Canta, burgès honrat de Perpinyà.⁴ La concòrdia establia les condicions per tallar i transportar una important quantitat de fusta de pi melis (un total de 1.800 peces), extreta dels boscos de Vallcana i amb destinació a dues obres que després comentarem.

Els punts principals d'aquest contracte eren:

a) En primer lloc, la fusta a tallar era la següent:

"Primo, quatre cents fusts de dos muls, de largària de trentados palms⁵ y de amplària de un palm y tres quarts y de gruixa, o galga, un palm y un quart bastats quiscun.

Ítem, trescents fusts de dos muls quiscú o més de largària de trenta sis palms y de amplària de un palm y tres quarts, y de gruixa o galga de un palm y un quart quiscú.

Ítem, sis cents fusts appelats somadals, eo de port de un mul, quiscú de largària quiscú de vint palms y de amplària de un palm y mig y de gruixa de un palm y un quart bastats.

Ítem, cinchcents fusts apellats vint y quatrenes, de amplària quiscú de un palm y un quart y de gruixa un palm quiscú, los quals fusts (...) prenen tots summa de mil y huyt cents fusts..."

b) Aquella fusta, els bosquerols l'havien de començar a tallar *"...la lluna nova primer vinent del present mes de giner, y de aquí contínuament en totes les lunes noves (...) fins per tot lo mes de maig primer vinent, tallant tots los dits fusts en dites lunes noves, en dies clars y lests, de la manera conforme a la disposició dels stabliments dels Ports de la dita ciutat de Tortosa..."*. Aquesta darrera condició feia referència a una de les disposicions dels establiments dels Ports de la ciutat de Tortosa ja que, per exemple, en els establiments publicats el dia 19 d'agost de l'any 1583, en el capítol novè es deia que: *"...qualsevol persona que talle de la dita fusta haia e sia tengut tallar aquella de lluna y dia clar, segons que la natura dels arbres requerrà..."*⁶

c) Els boscaters es comprometien a lliurar la fusta tallada amb una cadència de 500 peces mensuals.

d) La fusta havia *"de ésser de bon melis, carejat a totes quatre parts no giroso, ni moflenys"* i després d'haver estat tallada, havia de passar una inspecció realitzada per qui el mercader Serra volgués designar. Una vegada acceptada la seva qualitat, *"que sien marcats de la marca del General en lo dit bosch o bosch hon seran tallats y (...) nol'ls puguen traure fins que no tinguen la sobredita marca..."*.

e) Les peces de fusta tallada que no passessin la inspecció dels experts, romandrien en poder dels bosquerols, però no se les podrien endur del bosc fins que no acabessin de tallar els 1.800 troncs contractats. També se'ls prohibia iniciar cap altra feina fins no haver acabat de complir aquell contracte.

El lloc designat per lliurar els troncs tallats era la zona costanera propera a *"...la torre appellada de Sólderiu de la Cènia, a la part del present Principat de Cathalunya..."*. A més els boscaters es comprometien a baixar des del bosc fins a aquell lloc designat cada mes *"...huytanta o noranta carretades de tres fusts per quiscuna carretada, çò és de un*

4 Miquel PÉREZ. "Francesc Oliver de Boteller", *Història de la Generalitat de Catalunya i els seus presidents, Vol. II*. Barcelona: Generalitat de Catalunya i Fundació Enciclopèdia Catalana 2003, 145.

5 No sabem del cert a quin tipus de pam es referia, ja que segons la mida del de Tortosa, (basat en la cana de Montpeller) vigent fins a les Corts de Montsó de l'any 1585 en què s'unificaren les mides, els pesos i les mesures basant-se en les de Barcelona, el pam mesurava 24'85cm., mentre que el de Barcelona feia 19,43 cm. Claudi ALSINA, Gaspar FELIU i Lluís MARQUET. *Pesos, mides i mesures dels Països Catalans*. Barcelona: Curial 1990, 188

6 Arxiu Històric Comarcal de les Terres de l'Ebre. Fons Municipal de Tortosa. *Establiments* 14, f. 179.

El preu per tallar i transportar la fusta des de la zona de Vallcanera fins a la vora del mar a Solderiu va quedar fixat de la següent manera: per les 700 peces de dos muls de llargada es pagarien 49 sous per cadascun. I pels restants 1.100 fusts els bosquerols cobrarien 21 sous per cadascun.

fust gran y los altres dos xichs, o dos grans y quatre xichs, començant a portar o fer portar dits fusts de quinze del mes de març, primer vinent en avant..."

f) Si els bosquerols no lliuraven la quantitat de fusta pactada en el termini fixat en el contracte, aleshores el mercader Serra (o un representant legal seu) podia encarregar la feina pendent a una altra persona i carregar les despeses als boscaters Gomis i Martínez.

g) Els bosquerols també es comprometien "... a rossegar e aportar (....) de dits boschs y lochs hont seran tallats y fets los dits (...) fusts, per camins y lochs fàcils i ben adobats fins a la vora del dit mar (...), fent lo dit ròssech fins a la carratera dita de la Canaleta y fer un pont de fusta en lo riu nomenat de la Cènia, en lo loch appellat de Malany, per a que los carros puguen ab més facilitat passar (...) a la de la vila de la Cènia, del present Principat de Cathalunya a tot cost y despeses sues...". A més, Serra i els diputats de la Generalitat es comprometien a donar pas lliure als carros amb la fusta tallada "...tant en lo Regne de València, per hon han de passar per spay de un poch de camí per trànsit, com en lo dit Principat de Cathalunya...", pagant ells les despeses duaneres dels trasports.

h) El preu per tallar i transportar la fusta des de la zona de Vallcanera fins a la vora del mar a Solderiu va quedar fixat de la següent manera: per les 700 peces de dos muls de llargada es pagarien 49 sous per cadascun.⁷ I pels restants 1.100 fusts els bosquerols cobrarien 21 sous per cadascun.⁸

i) El mercader Serra pagaria les 2.870 lliures per aquesta fusta de la següent manera: 400 lliures de moneda barcelonesa, en el moment de signar l'acord i la resta en un termini de vuit mesos, a raó de 208 lliures mensuals; però amb la condició que els bosquerols complissin el pacte de portar la quantitat de fusta fixada en l'acord a la zona d'embarcament de Solderiu. En aquest apartat de la concòrdia també es nomenaven dues persones que podrien rebre els diners en nom dels bosquerols: el calçater Jaume Alberni i el mercader Jeroni Pasqual, tots dos habitants de la ciutat de Tortosa.

j) El preu del transport de la fusta tallada s'havia acordat entre els dos boscaters i uns carreters de Vinaròs, "...a rahó de dos liures y 4 sous per carretada..."

k) Finalment, Gomis i Martínez es comprometien a complir tots els termes de l'acord i per fer-ho presentaren com a fiadors del contracte, a més dels dos representants anteriorment esmentats, al mercader Baptista Palau i al pagès Pere Callarisa, tots dos habitants de la Sénia. Tots quatre posaren els seus béns com a assegurança en el compliment de tot allò contractat pels boscaters.

3.- Destí de la fusta tallada

El destí de la fusta encarregada pels diputats de la Generalitat de Catalunya el sabem gràcies a un document conservat en el mateix protocol notarial del contracte que acabem d'explicar.⁹ Segons aquest document, el dia 18 de gener de l'any 1597, a la ciutat de Tortosa, un calafat d'aquesta ciutat anomenat Antoni Gombau, reconeixia al mercader de Barcelona, Antoni Blasco, el qual actuava com a representant del també mercader Joan Pau Serra, el pagament de 20 lliures de moneda barcelonesa que se li devien a Gombau i al també calafat Jaume Homedes, per portar a Vinaròs fusta per obrar una barca encarregada pels diputats de la Generalitat de Catalunya. En aquest pagament s'especificava que la fusta provenia dels boscos de Vallcanera.

7 Això feia un total de 1.715 lliures de moneda barcelonesa

8 Aquest preu suposava un valor total de 1.155 lliures de moneda barcelonesa.

9 ACTo. Protocols Notarials. *Agustí Montanyès 2*, s/f.

Podem deduir que aquella fusta es va emprar per obrar la zona de la façana del Palau de la Generalitat de Barcelona que dóna a la Plaça de Sant Jaume.

A més també es feia esment que aquella fusta, a més de servir per obrar l'esmentada barca, serviria per a obres de construcció a la Casa de la Generalitat a la ciutat de Barcelona.

Aquestes dues breus notícies són interessants perquè amb elles sabem que la fusta tallada als boscos de Vallcanera va servir d'una banda per obrar un vaixell per a la Generalitat, la qual sempre va emprar la fusta de la zona dels Ports, atesa la seva qualitat reconeguda, ja que per exemple sabem que l'any 1554 ja s'havien construït unes galeres per a la Generalitat a la ciutat de Tortosa.¹⁰

I en segon lloc, podem deduir que aquella fusta es va emprar per obrar la zona de la façana del Palau de la Generalitat de Barcelona que dóna a la Plaça de sant Jaume (**figura 2**), les obres de la qual s'inicien a principis de l'any 1597 sota la direcció de l'arquitecte Pere Blai i, segons algunes informacions publicades, la fusta necessària per a les obres fou buscada i comprada a la zona de Tortosa (o sigui, els Ports) per un assessor de la Generalitat, segurament el mateix mercader Joan Pau Serra del contracte a sobre estudiat.¹¹

4.- Valoracions finals

Amb els documents que acabem d'analitzar creiem que hem donat una breu, però interessant ullada a l'explotació dels boscos de la zona dels Ports a l'època moderna. Si bé es tracta d'una qüestió prou coneguda en línies generals, documents com els analitzats donen un seguit d'informacions (identitat dels clients, destí de la fusta, condicions de la talla i el transport...) que aporten noves dades a un tema malauradament encara poc investigat en detall i del qual caldria fer més estudis.

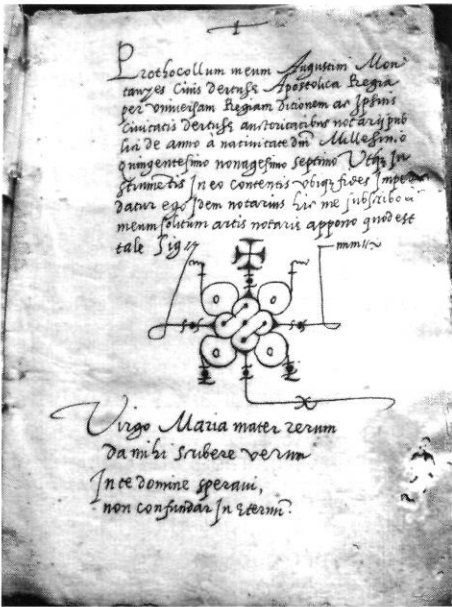

Figura 1: Portada del protocol notarial on hi ha el contracte de fusta per a la Generalitat de Catalunya (Arxiu de la Catedral de Tortosa- Foto Hilari Muñoz)

Figura 2: Fotografia de principis del segle XX de la façana del Palau de la Generalitat a Barcelona en la construcció del qual s'emprà fusta tallada als boscos de Vallcanera.

10 Jordi BUYREU. *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna*. Barcelona: Rafael Dalmau editor 2005, 219.
11 Anna MUNTADA i Elisa VARELA. "Entorn del projecte de 'l'obra nova' del Palau de la Generalitat. El memorial de 1603", *Locus Amoenus*, 2 (1996). Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona, 149, nota 72.